SOŠOS STŘEDNÍ ODBORNÁ ŠKOLA OBCHODU A SLUŽEB
Štursova 14
779 00 Olomouc

PROGRAM K PREVENCI A ŘEŠENÍ ŠIKANOVÁNÍ MEZI ŽÁKY

Školní program proti šikanování vychází z Metodického pokynu ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení č. j. **MSMT-21149/2016** a je součástí Preventivního programu školy.

CÍL:

- vytvořit ve škole bezpečné, respektující a spolupracující prostředí
- zaměřit se na oblast komunikace, rozvíjení pozitivních vztahů mezi žáky ve třídách i mezi žáky a učiteli.

ODPOVĚDNOST ZA PLNĚNÍ PROGRAMU:

- na realizaci programu se podílejí všichni pedagogičtí pracovníci
- koordinace programu je v kompetenci ŠMP
- odpovědnost za realizaci nese ředitel školy.

CHARAKTERISTIKA ŠIKANY:

„Šikana je agresivní chování ze strany žáka/ů vůči žákovi nebo skupině žáků či učiteli, které se v čase opakuje (nikoli nutně) a je založeno na vědomé, záměrné, úmyslné a obvykle skryté snaze ublížit fyzicky, emocionálně, sociálně anebo v případě šikany učitele také profesionálně. Šikana je dále charakteristická nepoměrem sil, bezmocností oběti, nepříjemností útoku pro oběť a samoúčelností agrese.“ (Metodický pokyn Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k řešení šikanování ve školách a školských zařízeních, č. j. **MSMT-**21149/2016)

ZÁKLADNÍ FORMY:

a. fyzická šikana (bití, vydírání, loupeže, poškozování věcí, sexuální násilí)
b. psychická šikana (nadávky, pomluvy, vyhrožování, zesměšňování)
c. kyberšikana – šikanování jiné osoby s využitím internetu, mobilních telefonů či jiných informačních a komunikačních technologií
d. další formy: krádeže, ničení a manipulace s věcmi jiného žáka bez jeho vědomí, násilné a manipulativní příkazy o zraňování izolací (ignorování oběti)

ZNAKY ŠIKANY:

- je cílená vůči jedinci nebo skupině
- opakovaná, nežádoucí, často dlouhodobá
- záměrem je oběť ohrozit, ponížit či zastrašit
- oběť se neumí bránit, cítí se bezradně a bezmocně, dlouhodobě trpí

ŠIKANA NENÍ:

- jednorázová rvačka, nevhodný vtip či konflikt

1.1 VAROVNÉ A VIDITELNÉ ZNAKY ŠIKANY

1.1.1 Nepřímé znaky

(měly by nás upozornit, že není něco v pořádku):

- přestávkách je žák osamocený, ostatní se s ním nebaví, nemá kamarády, vyhýbá se kontaktu s vrstevníky
- do týmu (družstva) bývá jedinec volen mezi posledními
- přestávkách vyhledává blízkost učitele
- žák je ve svém projevu před třídou nejistý, bojí se
- je smutný, má blízko k pláči, je uzavřený
- prospěch žáka se nevysvětlitelně a rychle zhoršuje
- má poškozené, zničené, rozházené věci
- má roztrhaný, zašpiněný oděv
- chybí mu věci (pomůcky, svačina, …), stále něco hledá
- odmítá nebo neumí vysvětlit poškození či ztrátu svých věcí, jeho výmluvy jsou nepravděpodobné
- mění často pravidelnou cestu do školy a ze školy
- vyhledává důvody k absenci ve škole
- má modřiny, odřeniny, škrábance, řezné rány, které nedovede vysvětlit
- častá je somatizace (bolení břicha, hlavy, …)

1.1.2 Přímé znaky

- přezdívky, poznámky na adresu žáka, nadávky, ponižování
- nátlak na žáka, aby dával věcné nebo peněžité dary, aby za agresory platil
- nátlak, aby se účastnil nemorálních až trestných činů
- strkání, rány, kopání, které oběť nevrací
- jakákoliv akce této osoby je vnímána negativně; není přijímána, za všechno může
- Zákonní zástupci žáků by si měli všímat:
- za dítětem nepřicházejí domů spolužáci nebo jiní kamarádi
- dítě nemá kamaráda, s nímž by trávilo volný čas, s nímž by si telefonovalo apod. • dítě není zváno na návštěvu k jiným dětem
- nechuť dítěte jít ráno do školy (zvláště když dříve mělo dítě školu rádo), dítě odkládá odchod z domova, případně je na něm možno pozorovat i strach
- ztráta chuti k jídlu
- dítě nechodí do školy a ze školy nejkratší cestou, případně střídá různé cesty, prosí o odvoz autem
- dítě chodí domů ze školy hladové (agresoři mu berou svačinu nebo peníze na svačinu)
- usíná s pláčem, má neklidný spánek
- dítě ztrácí zájem o učení a schopnost soustředit se na ně
- dítě bývá doma smutné či apatické, objevují se výkyvy nálad
- zmínky o možné sebevraždě
- odmítá svěřit se s tím, co ho trápí
- dítě žádá o peníze (bez zdůvodnění), případně doma krade peníze
- dítě nápadně často hlásí ztrátu osobních věcí

1.1.3 Stadia šikanování (Kolář, 2011)

První stadium: zrod ostrakismu

Jde o mírné, převážně psychické formy násilí, kdy se okrajový člen skupiny necítí dobře. Je neoblíben a není uznáván. Ostatní ho více či méně odmítají, nebaví se s ním, pomlouvají ho, spřádají proti němu intriky, dělají na jeho účet „drobné“ legrácky apod. Tato situace je již zárodečnou podobou šikanování a obsahuje riziko dalšího negativního vývoje.

Druhé stadium: fyzická agrese a přitvrzování manipulace

V zátěžových situacích, kdy ve skupině stoupá napětí, začnou ostrakizovaní žáci sloužit jako hromosvod. Spolužáci si na nich kompenzují nepříjemné pocity, například z očekávané těžké písemné práce, z konfliktu s učitelem nebo prostě jen z toho, že chození do školy je obtěžuje. Manipulace se přitvrzuje a objevuje se zprvu ponejvíce subtilní fyzická agrese. Stupňování agrese může být dáno také neřešením předchozí situace.

Třetí stadium: vytvoření jádra

Vytváří se skupina agresorů, úderné jádro. Tito šiřitelé „viru“ začnou spolupracovat a systematicky, nikoliv již pouze náhodně, šikanovat nejvhodnější oběti. V počátku se stávají jejich oběťmi ti, kteří jsou už osvědčeným objektem ostrakizování. Třída ví, o koho jde. Jde o žáky, kteří jsou v hierarchii nejníže. Většinou platí mezi ostatními žáky názor - „raději on, než já“.

Čtvrté stadium: většina přijímá normy

Normy agresorů jsou přijaty většinou a stanou se nepsaným zákonem. V této době získává neformální tlak ke konformitě novou dynamiku a málokdo se mu dokáže postavit. Platí „Buď jsi s námi, nebo proti nám.“ U členů „virem“ přemožené skupiny dochází k vytvoření jakési alternativní identity, která je zcela poplatná vůdcům. I mírní a ukáznění žáci se začnou chovat krutě – aktivně se účastní týrání spolužáka a prožívají při tom uspokojení.

Páté stadium: totalita neboli dokonalá šikana

Násilí jako normu přijímají všichni členové třídy. Šikanování se stává skupinovým programem. Obrazně řečeno nastává éra „vykořisťování“. Žáci jsou rozděleni do dvou skupin – na „otrokáře“ a „otroky“. Jedni mají všechna práva, ti druzí nemají práva žádná. Ve čtvrtém a pátém stadiu hrozí reálné riziko prorůstání šikany do oficiální školní struktury. Stává se to v případě, kdy iniciátor šikanování je sociometrickou hvězdou. Je žákem s výborným prospěchem, má kultivované chování a ochotně pomáhá pedagogovi plnit jeho úkoly.

ZVLÁŠTNOSTI U PSYCHICKÝCH ŠIKAN:

U psychických šikan zůstává princip stadií nezměněn. Nicméně jejich podoba je jiná. V popředí je nepřímá a přímá verbální agrese (psychické násilí). Často se zraňuje „jen“ slovem a izolací. Rozdíl je 4 pouze v tom, že se nestupňuje násilí fyzické, ale psychické. Krutost psychického násilí si však v ničem nezadá s fyzickou agresí.

1.2 PREVENCE ŠIKANY

KAŽDÝ PEDAGOG:

je odpovědný za vytvoření zdravého klimatu třídy, je povinen:

- podporovat rozvíjení pozitivních vztahů mezi dětmi
- udržovat důvěru mezi dětmi a pedagogy
- v kritických situacích dát jasně najevo, že špatné chování nelze tolerovat
- nebýt lhostejný k projevům agresivity
- vést žáky k jednání v souladu s právními normami a s důrazem na právní odpovědnost jedince
- informovat děti i rodiče, na koho se obrátit při problémech (TU, ŠMP, VP, vedení školy, …)

ŘEDITEL ŠKOLY:

- zajistí, aby ve školním řádu byla jasně stanovena pravidla chování včetně sankcí za jejich porušení
- zajistí v souladu s pracovním řádem dohled pedagogických pracovníků nad žáky ve škole i při školních akcích
- zajišťuje vzdělávání pracovníků v oblasti šikanování
- zajistí, aby žáci a pedagogové byli seznámeni s negativními důsledky šikany
- spolupracuje se ŠMP a TU při řešení krizových situací
- má odpovědnost za zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví pro své zaměstnance, tedy za prevenci šikany zaměřené na učitele

ŠKOLNÍ METODIK PREVENCE (ŠMP):

- koordinuje Školní plán proti šikanování a následně s ním seznámí všechny pedagogické pracovníky
- spolupracuje s TU a vedením školy při řešení krizových situací
- spolupracuje s okresním metodikem prevence, zdravotnickými zařízeními nebo psychology, Policií ČR, orgány sociálně právní ochrany dětí a mládeže, …
- podílí se na aktivitách v rámci prevence šikany

TŘÍDNÍ UČITELÉ (TU):

- na začátku školního roku informují žáky i rodiče, na koho se obrátit při problémech ve škole
- seznámí na začátku roku žáky i rodiče se Školním programem proti šikaně a jeho umístěním na webových stránkách školy
- řeší okamžitě projevy rizikového chování (ve spolupráci se ŠMP)
- v průběhu školního roku diskutují s žáky o slušném chování i pozitivních mezilidských vztazích
- zajišťují pravidelnou realizaci třídnických hodin, které by měly žákům poskytnout bezpečný prostor k reflexi vlastní zkušenosti ve škole (diskuze o spokojenosti ve škole, vztazích ve škole a třídě, učit se efektivně řešit konfliktní situace atd.

NEPEDAGOGIČTÍ PRACOVNÍCI:

- oznamují vedení školy jakýkoli náznak šikanování mezi žáky.

RODIČE:

- v případě podezření na šikanu týkající se nejen jejich dítěte, ale i ostatních spolužáků, informují TU nebo jiného pedagoga, ŠMP, VP, vedení školy
- spolupracují se školou při řešení problému

Aktivity školy v prevenci proti šikaně

- školní výlet, exkurze, lyžařský a výukový kurz mají za úkol podporovat soudržnost třídního kolektivu
- práce učitelů, případně ŠMP, školního psychologa nebo VP s třídním kolektivem

- třídnické hodiny (TU se zaměřuje na rozvíjení pozitivních vztahů. Je důležité vytvořit bezpečné prostředí. V rámci třídnických hodin jsou žáci seznamováni s tím, co je a není šikana, je jim vysvětlován rozdíl mezi žalováním a prosbou o pomoc. Jsou u nich rozvíjeny dovednosti, jak se zastat oběti, jak a kde vyhledat pomoc. Třídní učitel diagnostikuje a řeší počáteční šikanování. Kdykoliv může požádat o spolupráci a pomoc ŠMP. Je dobré nebýt na šetření a řešení problému sám.
- informační letáky, doporučená literatura a kontaktní adresy na webových stránkách školy
- poradenské služby ŠMP a VP, školního psychologa
- pravidla chování ve školním řádu školy

ŠIKANA ZAMĚŘENÁ NA UČITELE:

Šikana zaměřená na učitele ze strany žáků se týká všech členů školy. Neměla by být považována za individuální záležitost konkrétního pedagoga, kterou by si měl vyřešit sám. Šikana zaměřená na učitele je specifická tím, že dojde k narušení jasně definovaných rolí (učitel x žák). Nejčastěji se odehrává ve škole, ale může se odehrávat i mimo školu na veřejnosti, v místě bydliště pedagoga nebo v kyberprostoru. Pedagog může vnímat situaci, kdy je šikanován žáky, jako stigma a pociťovat stud a selhání, což mu často brání vyhledat pomoc u kolegů nebo vedení školy.

Prevence šikany zaměřené na učitele:

- dobré sociální klima, uvědomění si rizika výskytu šikany učitele ve škole, otevřené odmítání takového chování
- vedení školy vyjadřuje pedagogům podporu, oceňuje jejich práci, podporuje spolupráci v pedagogickém sboru
- jasně stanovený postup školy, jakým mají pedagogové oznámení o šikaně podat, komu a jak s tím bude nakládáno
- pedagog nastavuje a uplatňuje jasná pravidla chování ve třídě – na konflikty reaguje včas, používá stanovené důsledky nerespektování dohodnutých pravidel chování, vyhýbá se řešení konfliktu a konfrontaci ze strany žáka před celou třídou, usměrňuje řešení na individuální konfrontaci
- pedagog posiluje zapojení žáků do výuky – dává jim na výběr, činí výuku pro žáky zajímavou
- pedagog očekává úspěch od všech žáků – staví na silných stránkách žáka, neponižuje a nezesměšňuje žáka před třídou, při hodnocení žáka zachovává jeho důstojnost
- pedagog si všímá změn v náladě, emocích a v chování žáka a včas na ně reaguje
- problémy neřeší sám, ale ve spolupráci se školním poradenským pracovištěm, případně s vedením školy

1.3 KYBERŠIKANA

Jedná se o šikanování jiné osoby s využitím internetu, mobilních telefonů či jiných informačních a komunikačních technologií. Je to druh psychické šikany.

PROJEVY:

- zasílání urážlivých, zastrašujících, zesměšňujících zpráv či pomluv
- pořizování zvukových záznamů, videí či fotografií, jejich upravování a zveřejňování • zakládání falešných profilů na jméno žáka nebo učitele s dehonestujícím obsahem
- zneužívání cizího účtu (e-mailového, diskusního apod.)
- vydírání pomocí mobilního telefonu nebo internetu
- obtěžování a pronásledování voláním, psaním zpráv nebo prozváněním

SPECIFICKÉ ZNAKY:

- útočníci jsou anonymní – většinou pod přezdívkou, svou identitu mohou měnit
- agresoři často ve skutečném životě nemají kamarády
- šikana může probíhat kdykoliv a kdekoliv
- ve virtuálním světě se lidé chovají jinak než ve skutečnosti (často lžou)
- rychlé šíření velkému počtu jedinců

JAK SNÍŽIT RIZIKO KYBERŠIKANY:

- mějte respekt k ostatním
- dobře si rozmyslete, co odesíláte a komu
- nesdělujte své heslo
- nikdy nikomu neznámému nesdělujte své osobní údaje
- seznamte se s pravidly chatu či diskuse, ať víte, co je zakázáno dělat

1.4 KRIZOVÝ PLÁN

1.4.1 Postup při řešení šikany nebo podezření na šikanu:

- informovat TU, také ŠMP a vedení školy, dohodnout další postup, je třeba postupovat velmi uvážlivě a citlivě, každý případ je jiný, dodržovat diskrétnost a důvěrnost informací, neřešit před celou třídou
- zorientovat se v situaci, provést orientační šetření (ŠMP ve spolupráci s TU)
- dle situace požádat o spolupráci okresního metodika prevence, případně přivolat Policii ČR
- postupovat v souladu s Metodickým pokynem MŠMT k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení Strategie vyšetřování počáteční šikany (se standardní formou, vždy provést zápis):
    1. rozhovor s těmi, kteří na šikanování upozornili a s oběťmi v soukromí, upozornit, že případ nebude řešen před celou třídou (TU, ŠMP)
    2. nalezení vhodných svědků, neprozrazovat jména svědků (TU)
    3. individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky, nikoli však konfrontace obětí a agresorů, zaměřit se na otázky: Kdo je obětí a kdo agresorem? Kolik jich je? Kdo je iniciátorem? Kdo je aktivním účastníkem? Co, kdy a kde dělali agresoři obětem? Jak dlouho to trvá? …. (TU, ŠMP)
    4. zajistit ochranu obětem, znovu s nimi hovořit (velmi citlivě), pokud se lišila jejich výpověď od výpovědi svědků, případně se spojit s rodiči oběti a požádat o pomoc a spolupráci (TU, ŠMP)
    5. rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi nimi, dovést je k přiznání (TU, ŠMP, minimálně dva)
    6. svolat schůzku za účasti vedení školy, ŠMP, TU, projednat, zda se jedná o šikanu a v jaké závažnosti, jaká opatření učinit vzhledem k oběti a agresorovi i třídě jako celku, rozhodnout, kdo bude jednat s rodiči obětí a agresorů
    7. pozvat do školy rodiče agresorů, seznámit je s navrženými opatřeními, požádat je o spolupráci (provést zápis)
    8. pozvat do školy rodiče oběti (nezletilé), ne však zároveň s rodiči agresora, dohodnout další opatření a postup k nápravě situace (provést zápis)
    9. TU oznámí případné potrestání viníků ve třídě, třídu nadále sleduje a konzultuje postup se ŠMP
    10. pokud má škola podezření na spáchání trestného činu, musí kontaktovat Policii ČR a OSPOD

1.4.2 Pokročilá šikana s neobvyklou formou (skupinové násilí vůči oběti):

- bezprostřední záchrana oběti
- domluva pedagogických pracovníků na spolupráci a postupu vyšetřování
- zabránění domluvě agresorů na křivé výpovědi
- pokračující pomoc a podpora oběti
- využití možnosti spolupráce s některými z odborných pracovišť
- nahlášení Policii ČR

1.5 VÝCHOVNÁ OPATŘENÍ

Doporučuje se dále pracovat s agresorem (jeho náhled na vlastní chování, motivy, rodinné prostředí, možnosti pomoci – PPP, …).

Ochrana a podpora oběti – posilování odolnosti vůči násilí, nácvik sociálních dovedností, posilování sebedůvěry, častější dozor, povzbuzování a oceňování. V případě potřeby je třeba nabídnout odbornou pomoc. (psycholog, speciální pedagog, …)

Pro nápravu situace ve skupině je nutné pracovat s celým třídním kolektivem. Je nezbytné vypořádat se i s traumaty těch, kteří přihlíželi, ale nezasáhli (mlčící většina). Další práce se třídou je v kompetenci TU, ŠMP nebo VP, případně jiných odborníků.

Práce s rodinou-při jednání s rodiči je nutný taktní přístup a zejména zachování důvěrnosti informací. Nekonfrontujeme je s dětmi! Je nutné počítat s odporem, obviňováním, zbavováním se zodpovědnosti. Snažíme se proto získat rodinu pro spolupráci, oceňovat, nehodnotit, neobviňovat.

Je třeba si uvědomit, že naším cílem je zajistit nápravu a zlepšení vztahů ve třídě.

PRO POTRESTÁNÍ AGRESORŮ LZE UŽÍT NÁSLEDUJÍCÍ VÝCHOVNÁ OPATŘENÍ:

- napomenutí a důtka TU
- důtka ředitele školy
- snížená známka z chování
- podmíněné vyloučení a vyloučení

V MIMOŘÁDNÝCH SITUACÍCH JE MOŽNOST UŽÍT I JINÁ OPATŘENÍ:

- ředitel školy doporučí rodičům dobrovolné umístění dítěte do pobytového oddělení SVP, případně doporučí realizovat dobrovolný diagnostický pobyt žáka v místně příslušném diagnostickém ústavu
- ředitel školy podá návrh orgánu sociálně právní ochrany dětí k zahájení práce s rodinou, případně k zahájení řízení o nařízení předběžného opatření či ústavní výchovy s následným umístěním v diagnostickém ústavu.

1.5.1 Postup při řešení šikany zaměřené na učitele:

Pedagog, který čelí šikaně ze strany žáka, je v dané situaci v pozici oběti, která by neměla zůstat v situaci sama, ale měla by vyhledat pomoc ostatních. Je zapotřebí, aby škola neočekávala a nevyžadovala, aby takovou situaci pedagog řešil sám.

- problémy pedagog neřeší sám, ale ve spolupráci se školním poradenským pracovištěm, případně s vedením školy
- v případě bezprostředního ohrožení pedagoga žákem si pedagog zajistí bezpečí (odejde ze třídy, přivolá si pomoc apod.) a požádá o spolupráci jiného kolegu nebo vedení školy pro zajištění dohledu ve třídě, případně izolaci agresora a zajištění bezpečí pro ostatní žáky ve třídě

- pedagog byl vystaven traumatickému zážitku, tento zážitek byl bolestný i pro svědky (kolegy nebo žáky ve třídě), proto je zapotřebí se neobviňovat, vyhledat sociální podporu od kolegů případně odbornou pomoc
- šikana pedagoga bývá často spojena s šikanou mezi žáky, škola proto zajistí posouzení sociálních vztahů ve třídě a na základě výsledků nastaví odpovídající řešení
- pro třídu, ve které se šikana odehrála, škola zajistí intervenční program k řešení šikany za účelem znovunastolení bezpečí ve třídě.

Použitá literatura:

- Metodický pokyn Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k řešení šikanování ve školách a školských za řízeních, Č.j. (č.j. MSMT-21149/2016)
- KOLÁŘ, Michal. Nová cesta k léčbě šikany. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-871-5.
- KOLÁŘ, Michal. Skrytý svět šikanování ve školách: příčiny, diagnostika a praktická pomoc. 1. vyd. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-123-1.
- ŘÍČAN, Pavel. Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí. Praha: Portál, 1995. Pedagogická praxe. ISBN 80-7178-049-9.
- KOPECKÝ, Kamil, SZOTKOWSKI, René. Kyberšikana a další formy kybernetické agrese.

Webové stránky s tématikou školní šikany a kyberšikany:

- Společenství proti šikaně, www.sikana.org
- E - Nebezpeči pro učitele, www.e-nebezpeci.cz
- Národní centrum bezpečnějšího internetu, www.ncbi.cz

Kontakty:

- Linka bezpečí (116 111), www.linkabezpeci.cz
- Poradna webu Minimalizace šikany, www.minimalizacesikany.cz
- Kontaktní centrum, které přijímá hlášení, týkající se nezákonného a nevhodného obsahu internetu, www.horka-linka.cz, https://www.stoponline.cz/cs/
- Poradna E-Bezpeči – poradenská linka zaměřená na prevenci rizikového chování na Internetu https://poradna.e-bezpeci.cz

V Olomouci 2. září 2023

Vypracovala: Mgr. Vladislava Řihošková